

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Derleme Makale * Review Article

Türk Dış Politikasının Avrupalılaşması: Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Uyuşmazlığı

The Europeanization of Turkish Foreign Policy: The Aegean Dispute in Turkish-Greek Relations

Metehan KARATAŞ

Sosyal Çalışmacı, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
metehan.karatas@windowlive.com
Orcid ID: 0009-0003-8148-4114

Öz: Bu çalışma, Türkiye'nin dış politikasının Avrupalılaşmasını, Türkiye'nin AB üyelik hedefi ve bu sürecin Türk-Yunan ilişkilerine etkisi bağlamında incelemektedir. Çalışma, Türkiye'nin dış politikasındaki Avrupalılaşma sürecinin, AB'ye tam üyelik beklentisiyle şekillendiği görüşüne dikkat çekmektedir. Ege sorunu, Türk-Yunan ilişkilerinde Avrupalılaşmanın etkisini gösteren önemli bir örnektir. Çalışmada, kıta sahanlığı, karasularının genişliği ve adaların silahlandırılması gibi temel anlaşmazlıkların, AB'nin koşulluluk mekanizmasıyla uluslararası platformlarda ele alınışı incelenmiştir. 1999 Helsinki Avrupa Konseyi'nde Türkiye'nin adaylığının açıklanması, iki ülke arasındaki yakınlaşma sürecini hızlandırmış ve Ege'deki anlaşmazlıkların çözümüne yönelik bir zemin oluşturmuştur. Ancak, tam üyelik sürecinin güvenilirliğini yitirmesiyle birlikte Avrupalılaşmanın hızında yavaşlama gözlemlenmiştir. Türkiye'nin Avrupalılaşma süreci, AB ile uyum çabalarını Türk-Yunan ilişkilerindeki anlaşmazlıkların çözümüyle birleştirmiştir. Bu çalışma, Ege sorunu örneği üzerinden Avrupalılaşmanın, Türkiye'nin dış politikası ve bölgesel ilişkileri üzerindeki dönüştürücü etkisini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dış politika, Türk dış politikası, Avrupalılaşma, Türk-Yunan ilişkileri, Ege sorunu.

Abstract: This study examines the Europeanization of Türkiye's foreign policy in the context of Türkiye's EU membership aspirations and the impact of this process on Türkiye-Greece relations. The study highlights the view that the Europeanization of Türkiye's foreign policy has been shaped by its expectation of full EU membership. The Aegean dispute stands as a significant example of the influence of Europeanization on Türkiye-Greece relations. The study analyzes how key disputes, such as the delimitation of the continental shelf, the breadth of territorial waters, and the militarization of islands, have been addressed on international platforms through the EU's conditionality mechanism. The declaration of Türkiye's candidacy at the 1999 Helsinki European Council accelerated the rapprochement process between the two countries and provided a foundation for resolving the Aegean disputes. However, the slowing pace of Europeanization has been observed as the credibility of the full membership process diminished. Türkiye's Europeanization process has integrated efforts to align with the EU's norms and resolve disputes with Greece. This study highlights the transformative impact of Europeanization on Türkiye's foreign policy and regional relations through the example of the Aegean dispute.

Keywords: Foreign policy, Turkish foreign policy, Europeanization, Turkish-Greek relations, Aegean problem.

Geliş Tarihi:02.03.2025

Kabul Tarihi:23.04.2025

Yayın Tarihi:30.04.2025

Atıf: Karataş, M. (2025). Türk dış politikasının Avrupalılaşması: Türk-Yunan ilişkilerinde Ege uyuşmazlığı. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1), 401-420. Doi: 10.33437/ksusb.1649648

GİRİŞ

Türkiye'nin Avrupalılaşması esas olarak maliyet-fayda hesaplamalarıyla karakterize edilir. Türkiye'nin Avrupalılaşmasında rasyonel araçsallığın dayanıklılığı, esas olarak, 3 Ekim 2005'te başlatılan katılım müzakerelerinin ardından AB'ye tam üyeliğin Türkiye için daha az inanılır bir hedef haline gelmesi nedeniyle Avrupalılaşma sürecinin yavaşlaması gerçeğiyle de doğrulanmaktadır (Özer, 2012: 46).

Avrupa Komisyonu'nun yıllık İlerleme Raporlarının ortak paydalarını dikkate alacak olursak, Türkiye i) dış politikasının AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile uyumlu kalmasını sağlamalı; ii) AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamındaki yükümlülüklerini gerektiği gibi yerine getirmek için gerekli idari yapıları geliştirmeli; iii) diğer uluslararası forumlarda belirli dış politika konularında AB'nin tutumunu savunmalı ve iv) dış politikasının Avrupalılaşması için bölgesinde barışı, istikrarı ve güvenliği desteklemeye devam etmelidir (Soytürk, 2023). Bu nedenle, AB'nin Türk Dış Politikası üzerindeki etkisini değerlendirmek için bu çalışma, genel olarak bu dört parametreden ve özel olarak Ege anlaşmazlığı bağlamında Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerine dayanmaktadır. Öte yandan, araştırma esas olarak 2020'den itibaren Türk Dış Politikasının Avrupalılaşması üzerine olsa da Türkiye ile Yunanistan arasında daha önceki yakınlaşma girişimlerinin, AB'nin ilişkiler üzerindeki etkisini incelemeyi hedeflemektedir.

AB'nin Türk Dış Politikası üzerindeki etkisi Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde kapsamında incelenebilir. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin, 1999 Helsinki Avrupa Konseyi'nden sonra önemli ölçüde iyileştiği söylenebilir. Türkiye ve Yunanistan artık barışçıl bir ilişkinin varlığıyla savaş başlama ihtimalinin oldukça azaldığı iki komşu ülke olarak ifade edilebilir (Sönmezoğlu ve Ayman, 2003: 37). AB, koşulluluk mekanizması aracılığıyla iki ülke arasında iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinde etkili olmuştur. Aslında Üye Devletler, AB'nin üçüncü ülkelerle olan ilişkilerini koşullu olarak kendi çıkarları doğrultusunda yönetebilmektedir. Diğer bir deyişle, Üye Devletler, üçüncü bir ülke tarafından yerine getirilmesi için AB tarafından belirlenen koşulları şekillendirmektedir. Türkiye örneğinde, koşulluluk mekanizması Yunanistan'a ulusal çıkarlarını AB düzeyine yükleme fırsatı vermiştir (Tsakaloyannis, 1980: 44; Kavakas, 2000:147; Aydın, 2000: 132; Hale ve Avcı, 2002: 47; Economides, 2005: 484). Örneğin, Yunanistan, 1999 Helsinki Avrupa Konseyi'nde Türkiye tarafından yerine getirilmesi için bir koşul olarak sınır anlaşmazlıklarının Uluslararası Adalet Divanı'na havale edilmesi AB ilişkileri açısından etkili olmuştur (Rumelili, 2008: 105). Yunanistan, sınır anlaşmazlıklarının Uluslararası Adalet Divanı'na havale edilmesini tam üyeliğin şartı haline getirerek, Ege anlaşmazlığının kendi çıkarları doğrultusunda çözülmesini amaçlamıştır.

Ege sorunu, 1970'lerden bu yana Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin merkezinde yer almaktadır. Her iki ülke için de hassas bir dış politika konusu olmuştur. Bu nedenle, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin Avrupalılaşması, Ege sorununun çözümünde AB'nin iki ülkenin karşılıklı pozisyonları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesiyle iyi anlaşılabilir. Hem Türkiye hem de Yunanistan, Ege anlaşmazlığını uzun süredir egemenlikleri ve toprak bütünlükleriyle ilişkilendirmiştir. İki ülke arasındaki daha önceki yakınlaşma girişimleri, egemen hakların müzakere edilemez olduğu kabul edildiğinden başarısız kabul edilmiştir. Bu nedenle, Avrupalılaşmış bir dış politikada bu tür gerçekçi düşüncelerin baskın olmadığı göz önüne alındığında, Ege sorununun çözümü, Türk Dış Politikası ve Yunan Dış Politikasının Avrupalılaşmasını gerektirmektedir.

İlaveten burada ayrı bir parantez açmakta yarar vardır: Türk-Yunan ilişkilerinde ege meselesi tek sorunlu alan değildir. İki devlet arasındaki ilişkilerde çok katmanlı tarihsel bir yapı hakimdir. Türk-Yunan ilişkileri zaman zaman göreceli bir süreklilik içerisinde sakin ve ılımlı ölçütlerde gelişse de bu durum hiçbir zaman kalıcı ve uzun olmamış, bir biçimde ilişkilerde gerilim dozu yükselmiştir (Akbaş, 2020: 26). Esasen 1999 sonrası, Türk-Yunan ilişkilerinde iş birliği ve diyalogun başlangıcını temsil eder. Düzenli siyasi istişareler, keşif temasları, Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi toplantıları gibi çeşitli mekanizmalar karşılıklı yürütülmüştür. Ancak o zamandan bu yana İstanbul Rumları, Batı Trakya Türk azınlığı, Patrikhane durumu, mülteci krizi, Kıbrıs sorunu ve Doğu Akdeniz'deki münhasır ekonomik alanların paylaşımı gibi ciddi anlaşmazlıklar ilişkileri derinden zedelemiştir (Tür ve Koyuncu, 2025: 110). Dahası Korkmaz (2023)'a göre Yunanistan'ın Ege sorunu da dahil ikili sorunları, Türkiye-AB meselesi haline getirme çabası karşısında Türkiye daha çok yerli ve milli bir duruş inşa etmek ve Avrupa

dışındaki siyasal faktörlere odaklanmaya çalışmış ancak Türk Dış Politikasının Avrupalılaşmasından da vazgeçmemiştir. Böylelikle tüm bu sorunlar ve krizlere rağmen günümüze kadar ilişkiler bir şekilde yoğunlukla uzlaşmacı ve dostane kalmayı başarmıştır (Özsüzer, 2024).

Üye ve Aday Devletlerin Avrupalılaşması çalışma boyunca ayrı ayrı ele alınacaktır. Üye Devletlerde dış politikanın Avrupalılaşmasını değerlendirecek teorik çerçeve, sosyolojik kurumsalcılık anlayışına dayanmaktadır. Sosyolojik kurumsalcılık bakış açısına göre, dış politikanın Avrupalılaşması, aktörlerin ve yapıların karşılıklı olarak oluşturulmasına ilişkin konstrüktivist fikre dayanmaktadır, yani AB Üye Devletleri, kendi oluşturdukları AB kuralları ve normları içinde sosyalleşirler (Checkel, 1998: 328). Nitekim bu kural ve normları oluşturmak için tercihlerini AB düzeyine yüklerler. Bu kurallar ve normlar, Üye Devletler tarafından AB düzeyine/AB düzeyinden yükleme ve indirme süreci aracılığıyla içselleştirilir. Başka bir deyişle, norm içselleştirmeye elverişli bir süreç aracılığıyla AB'nin kural ve normları içinde sosyalleşirler ve belirli dış politika meseleleri hakkındaki görüşleriyle tanışır. Bu nedenle Üye Devletler genellikle AB'nin dış politika alanındaki kural ve normlarını uygun gördükleri için benimsemektedir (Shimmelfennig, 2009: 8).

Ancak Aday Devletler, AB kurumlarında ve karar alma süreçlerinde temsil edilmiyor. Dolayısıyla AB kural ve normlarına uyum sağlamaları sosyalleşme yoluyla değil koşulluluk yoluyla gerçekleşmektedir. Bu, Aday Devletlerin dış politika alanındaki kural ve normlarına uyum sağlamak için AB tarafından şartlandırıldığı anlamına gelir. Bununla birlikte, Aday Devletlerin AB kural ve normlarını içselleştirmeleri beklenmemektedir. Çıkarlarına hizmet ettikleri sürece bu kural ve normlara uyabilirler. Diğer bir deyişle, davranışları konular arasında ve zaman içinde sabit ulusal çıkarları doğrultusunda değişebilir (Moumoutzis, 2011: 622). Örneğin, Türkiye, Yunanistan'ın karasularının genişliğini olası bir şekilde on iki deniz miline genişletmesine karşı, ilişkileri önemli ölçüde iyileşmesine rağmen, casus belli kararını geri çekmemiştir. Ayrıca Aday Devletler, AB kural ve normlarına uymaktan belirli kazanımlar beklemektedir. Türkiye örneğinde, Avrupalılaşması karşılığında AB'ye tam üyelik hedeflenmektedir. Bu nedenle, Türkiye'de dış politikanın Avrupalılaşmasını değerlendirecek teorik çerçeve, rasyonel seçim kurumsalcılığı anlayışına dayanmaktadır. Bu nedenle, rasyonel seçim kurumsallığı açısından, dış politikanın Avrupalılaşması, ulusal dış politika uygulamalarında ve ulusal dış politikaya rehberlik eden kurumların yapılarında, bunları AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın uygulamaları ve yapıları ile uyumlu hale getirmek amacıyla yapılan değişiklikler olarak tanımlanabilir. Temel ulusal çıkarların Avrupa politika yapımında bireysel olarak değil, toplu olarak daha iyi elde edilmesi gerektiği bilincidir.

Ayrıca, iç politika alanlarının Avrupalılaşmasının dış politikanın Avrupalılaşmasına da yansımaları olduğu belirtilmektedir (Yıldırım ve Şahin, 2019: 4). Örneğin Türkiye örneğinde Kopenhag siyasi kriterlerine uyum dış politikanın sivilleşmesiyle sonuçlanmıştır (Müftüler-Bağ ve Gürsoy, 2009: 3-4; Oğuzlu, 2010: 661; Özcan, 2010: 25). Bu nedenle, Üye ve Aday Devletlerde iç politika alanlarının Avrupalılaştırılmasına yönelik teorik çerçeve de kısaca ele alınmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci bağlamında Avrupalılaşmanın Türk-Yunan ilişkilerine etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Türk Dış Politikası ve Yunan Dış Politikasındaki yüksek dayanıklılığına rağmen Ege anlaşmazlığının nasıl Avrupalılaştırılabileceğini göstermektedir. Nitekim Ege sorunu artık Türkiye ile Yunanistan arasında değil, Türkiye ile AB arasında bir sorundur (Triantaphyllou, 2001: 69; Aybet, 2009: 151).

AVRUPALILAŞMA KAVRAMI

1990'lardan itibaren entegrasyon sürecinin derinleşmesi ve genişlemesi ile Avrupalılaşma araştırmaları hız kazanmıştır (Bulmer, 2007: 46). Başlangıçta, entegrasyon sürecinin derinleştirilmesi, AB'nin Üye Devletlerini etkileme yollarını çoğalttı. Sonuç olarak, Avrupa entegrasyonu, daha önce entegrasyon sürecini başlatan Devletlerin dönüştürülmesiyle sonuçlandı (Caporaso, 2007: 27). Bu, AB Üye Devletlerinin giderek daha fazla Avrupalılaştığı bir süreçtir. Bununla birlikte, daha önceki entegrasyon teorileri, Avrupalılaşma sürecinin altında yatan dinamikleri vurgulayacak donanımına sahip değildir. Örneğin, liberal hükümetlerarasıcılık ve neo-işlevselcilik gibi entegrasyon teorileri, öncelikle sırasıyla "Avrupa entegrasyonunun yerel kökleri" ve "Avrupa düzeyinde kurum inşası" ile ilgilenmişlerdir (Rosamond, 2000: 50-97). Başka bir deyişle, çoğunlukla Üye Devletlerin Avrupa entegrasyonunu başlatma ve pekiştirme yollarını ortaya çıkarmaya çalıştılar. Buna karşılık

Avrupalılaşma, halihazırda başlatılmış ve konsolide edilmiş Avrupa entegrasyonunun Üye Devletlerin iç politika alanlarını nasıl etkilediğini vurgulamaya çalıştığı için iç düzenin dış kaynaklarını hesaba katmaya çalışır (Vink ve Graziano, 2008: 3). Dolayısıyla Avrupalılaşma, AB'nin neden olduğu yerel değişiklikleri bulmak ve doğrulamak için tasarlanmış bir araç olarak adlandırılabilir.

şaşırtıcı olmayan bir şekilde, AB'nin neden olduğu yerel değişiklikler, "AB'nin [o zamanki] ilk sütunundaki ulusal politika alanlarının iletişiminin" bir sonucu olarak başlangıçta Üye Devletlerde en görünür hale geldi (Major, 2005: 175). Bazı iç politika alanları üzerindeki egemenliklerini aşamalı olarak AB düzeyinde bir havuzda toplayan Üye Devletlerin, iç politikalarını ve kurumsal düzenlemelerini AB tarafından getirilenlerle uyumlu hale getirmeleri istenmiştir. Sonuç olarak, Aday Devletlerin Avrupalılaşması ve hükümetler arası politika alanlarının Avrupalılaşması üzerine araştırmalar geç de olsa hız kazandı.

Bununla birlikte, Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (ODAÜ'ler) Avrupalılaşması, AB'ye katılımlarından önceki dönemde çok belirgin hale geldi (Agh, 1999: 840). Avrupalılaşmalarını hesaba katacak modeller geliştirme ihtiyacı yakın hale geldi. Ancak, Aday Devletlerin Avrupalılaşma biçimleri oldukça farklıdır. Bunun temel nedeni, AB ile Aday

Devletlerarasındaki ilişkinin asimetrik olması ve katılım sürecinin oldukça belirsiz olmasıdır (Grabbe, 2003:303; Agne, 2010: 2). Asimetriktir, çünkü Aday Devletlerin Avrupa entegrasyonunun şekillenmesinde hiçbir rolü olmadığı için politika tercihlerini AB düzeyine yükleme fırsatlarından yoksundurlar. Ayrıca, AB müktesebatının tüm fasıllarına ilişkin müzakereler tamamlandıktan sonra bir Aday Devletin AB'ye katılımının reddedilebileceğı göz önüne alındığında, katılım müzakerelerinin bitiş noktasına ilişkin hiçbir garanti olmadığı için belirsizdir. Bu nedenle, Avrupalılaşma mekanizmaları aşağıda Üye ve Aday Devletler için ayrı ayrı açıklanacaktır.

Buna ek olarak, dış politika ve güvenlik politikasının Avrupalılaştırılmasına olan ilgi, Üye Devletlerin ulusal dış politikalarının "Avrupa düzeyinde dış politika yapımına uzun ve sürekli katılım" yoluyla önemli ölçüde dönüştürölmesinden sonra özellikle artmıştır (White, 2001: 6). Katılımın süresine ve sürekliliğine yapılan vurgu, Üye Devletlerin Avrupalılaşan dış politikalarında sosyalleşmenin gücüne üstü kapalı bir göndermedir, bu nokta 1.2. bölümde detaylandırılacaktır. Ancak dış politikanın Avrupalılaşması, öncekinin hükümetler arası doğası nedeniyle iç politika alanlarından önemli ölçüde farklıdır (Müftüler-Bağ ve Gürsoy; 2009: 3).

Bu bölüm, Türkiye'nin AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile uyumuna genel bir bakışla birlikte, çalışmanın dayandığı teorik çerçeveyi sunmaktadır. Aslında, Türkiye'de dış politikanın Avrupalılaşması, iç alandaki Avrupalılaşmadan ayrı değildir. Nitekim iç politikanın Avrupalılaşması ve kurumsal düzenlemeler, dış politikanın Avrupalılaşmasını kolaylaştırabilir. Ayrıca, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin Avrupalılaşması, Yunanistan'ın ulusal çıkarlarının AB düzeyine başarılı bir şekilde yansıtılmasından bağımsız olarak değerlendirilemez. Bu nedenle, bu bölüm Üye ve Aday Ülkelerdeki iç politika ve kurumsal düzenlemelerin Avrupalılaşmasına ilişkin literatüre genel bir bakışla başlamaktadır. Ardından, dış politikanın Avrupalılaşmasına ilişkin literatür daha ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Avrupalılaşma Kavramı: Tanım, Kapsam ve Sınırlılıklar

Harcourt, "Avrupalılaşma, çok kurumlu, çok aktörlü ve çok süreçli bir fenomendir" (Harcourt, 2003: 179) iddiasında bulunur. Sonuç olarak, Avrupalılaşma terimi, Avrupalılaşma sürecinin katıksız karmaşıklığını yakalamak için farklı fakat birbiriyle ilişkili anlamlar kazanmıştır (Bauer vd., 2007: 406). Tanımlar, terimin farklı yönlerine işaret eder. Bazıları sürecin aşağıdan yukarıya karakterini vurgulamaya meyilliyken, diğerleri sürecin yukarıdan aşağıya işleyişiyle daha çok ilgileniyor gibi görünüyor.

Olsen, terimin beş popüler kullanımını önermektedir (Olsen, 2002: 923-943). İlk tanım, genişleme yoluyla AB'nin siyasi erişimini ve toprak alanını genişletmesini ifade eden "AB'nin dış sınırlarındaki değişiklikler"dir (Olsen, 2002: 925). Genişlemenin, Aday Devletlerin Avrupalılaşmalarını büyük ölçüde açıklayan bazı belirli kriterleri yerine getirmelerine bağlı olduğu iyi bilinmektedir.

İkinci olarak, Avrupalaşma "Avrupa düzeyinde kurum inşa etme" olarak tanımlanmaktadır (Olsen, 2002: 926). Diğer bazı yazarlar da benzer bir Avrupalaşma görüşüne sahiptir. Örneğin, Risse ve diğerleri için Avrupalaşma: Avrupa düzeyinde farklı yönetim yapılarının, yani aktörler arasındaki etkileşimleri resmileştiren problem çözme ile ilişkili siyasi, yasal ve sosyal kurumların ortaya çıkması ve gelişmesidir. Yetkili Avrupa kurallarının oluşturulmasında uzmanlaşmış politika ağları (Risse vd. 2001: 3).

Avrupalaşmanın üçüncü tanımı, "Avrupa yönetim sistemi tarafından ulusal yönetim sistemlerine nüfuzunun artmasıdır" (Olsen, 2002: 927). Bu tanım, Avrupalaşma sürecinin yukarıdan aşağıya karakterine işaret eder, çünkü esas olarak ulusal sistemlerin AB'den kaynaklanan faktörler tarafından dönüştürülme biçimleriyle ilgilidir. Aynı görüş, daha önce Avrupalaşmayı şu şekilde tanımlayan Ladrech tarafından da paylaşılmaktadır: AT [Avrupa Topluluğu] siyasi ve ekonomik dinamiklerinin ulusal siyasetin ve politika oluşturma örgütsel mantığının bir parçası haline geldiği ölçüde siyasetin yönünü ve şeklini yeniden yönlendiren artan bir süreç (Ladrech, 1994; Radaelli, 2003:30).

Olsen'in dördüncü noktası, Avrupalaşmanın "siyasi örgütlenme biçimlerini Avrupa'nın ötesine ihraç etmek" ile ilgili olduğudur (Olsen, 2002: 928). Sadece AB'nin Avrupa kıtası dışındaki artan erişimini işaret ediyor. AB'nin bölgesel alanı ve siyasi erişiminin sınırlarının aynı olmadığı doğrudur. AB'nin siyasi erişimi, kendi toprak alanını aşıyor. Bu nedenle, AB, farklı mekanizmalar yoluyla Avrupalı olmayan Devletlerde değişikliklere neden olma konusunda nispeten güçlü hale gelmiştir.

Son olarak Avrupalaşma, "Avrupa'nın siyasi birleşmesi" olarak tanımlanmaktadır (Olsen, 2002: 930). Olsen'e göre bu, ilk dört tanımla yakından ilişkilidir, çünkü Avrupa'yı siyasi olarak birleştirmek, diğer şeylerin yanı sıra, diğer ülkelere genişlemeyi, Avrupa düzeyinde yeni siyasi kurumların geliştirilmesini ve Avrupa modellerini ihraç etmekle birlikte iç politika alanlarının bunlara uyarlanmasını gerektirir. Avrupa kıtasının ötesindedir (Olsen, 2002: 940; Börzel, 2002:194).

Avrupalaşma kavramı, AB etkisinin anlaşılması için önemlidir fakat etkilerinin değerlendirilmesi, AB ve aday devletlerin çeşitliliklerinden dolayı derinlemesine bir analiz gerektirmektedir. AB etkisi aday devletlere direkt etki etmez, bu süreçte ülkelerin siyasi yapıları ve kültürleri önemli rol oynar. Türkiye'nin AB ile üyelik süreci teknik sorunların ötesinde, kültürel faktörler, Avrupa'nın olumsuz yaklaşımı ve güven problemlerinden dolayı yavaşlamakta ya da durmaktadır. Türkiye'nin bu süreçte yaşadığı sınırlandırmalar, Avrupalaşma kavramının her ülkede farklı bir şekilde ilerlediğini ve bu nedenle her ülkeye özgü bir şekilde incelenmesi gerektiğini göstermektedir (Yazgan, 2012).

Avrupalaşma Mekanizmaları

Avrupalaşma mekanizmaları, Avrupalaşmanın nasıl gerçekleştiğini anlamak için önemlidir. Bu, bu mekanizmaların Üye ve Aday Devletlerin iç politikalarını ve kurumsal düzenlemelerini AB'ye uyarlama yollarını vurgulamaya çalıştıkları anlamına gelir. Bununla birlikte, Avrupalaşmanın kapsamını etkileyen bazı araya giren değişkenler vardır. Bu, Avrupalaşma için belirli koşulların geçerli olması gerektiği anlamına gelir.

Uluslar üstü politika alanlarında Avrupalaşmayı değerlendirmek, hükümetler arası politika alanlarına göre nispeten daha kolaydır, çünkü yerel ve Avrupa düzenlemeleri arasındaki uyumsuzluk, ulus üstü politika alanlarında benimsenmesi için belirli modellerin varlığı ile ölçülebilir. Diğer bir deyişle, AB'nin Üye ve Aday Devletler tarafından benimsenmesi için getirdiği modeller, iç ve Avrupa politikası ve kurumsal düzenlemeler arasında karşılaştırmayı mümkün kılmaktadır.

Üye ve Aday Devletlerin Avrupalaşması, AB'ye uyumlarının temelinde farklı dinamikler olduğu için farklı mekanizmalar üzerinden açıklanmaktadır. Yasal zorlama, yani Üye Devletlerin ulusal yasalarından daha üstün ve doğrudan etkili olan AB Adalet Divanı içtihatları ve AB kural ve normlarına sosyalleşme, Üye Devletlerin Avrupalaşmasının önemli yönleri olmakla birlikte, AB'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde yerleşik olan koşulluluk mekanizması, Aday Devletlerin Avrupalaşmasını büyük ölçüde açıklamaktadır (Börzel, 2012: 190).

Dış Politikanın Avrupalılaşması

Avrupa Siyasi İşbirliğinin (EPC) kurulmasına yol açan 1970 Lüksemburg Raporu, AB Üye Devletleri arasında dış politika konularında bir istişare sürecini başlatmıştır. İşbirliğinin verimli olduğu kanıtlandıktan sonra, Üye Devletler ulusal dış politikalarını daha fazla koordine etmeyi arzuladılar (Nuttall, 2000: 272; Giegerich ve Wallace, 2010: 433-434). Ayrıca, uluslararası sistemdeki bazı yapısal değişiklikler Üye Devletlerin ortak bir dış ve güvenlik politikası arayışını artırmıştır. Bu yapısal değişiklikler şunlardır: i) Soğuk Savaş'ın sonu; ii) yeni güvenlik endişelerinin yükselişi; iii) tek kutuplu bir dünyanın ortaya çıkışı; iv) eski Yugoslavya'nın dağılması ve v) AB'nin Doğu Avrupa'ya genişlemesinin güvenlik üzerindeki etkileri (Tonra ve Christiansen, 2004: 2; Bickerton vd., 2011: 8). Dış politika alanında işbirliğinin faydasının farkına varan Üye Devletler, ortak bir dış politika ve güvenlik politikası için harekete geçtiler. Böylece, 1992 Maastricht Antlaşması Avrupa Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına kurdu. Aslında AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, AB'nin uluslar üstü politika alanlarından oldukça farklıdır. Her şeyden önce, esas olarak hükümetler arasındadır ve yalnızca siyasi olarak bağlayıcıdır. Bu nedenle, dış politikanın Avrupalılaşmasını değerlendirmek için 'uygunluk iyiliği' gibi araçların kullanılması, benimsenmesi için somut modellerin olmaması ve AB'nin dış ve güvenlik politikası alanındaki münhasır yetkilerinin olmaması nedeniyle işe yaramaz hale gelmektedir. Avrupalılaşma araştırmalarının dış politika ve güvenlik politikası alanına geç girmesinin nedeni budur.

Teorik olarak, hükümetler arası bir politika alanında işbirliğinin başarılmasının zor olduğuna inanılmaktadır. Bu, hükümetler arası politika alanlarında karar vermenin oybirliği ile gerçekleştiği için Üye Devletlerin ulusal çıkarlarını feda etmeyeceklerini öne süren hükümetler arası düşüncenin temel varsayımıdır (Bickerton vd., 2011: 8-9). Buna göre, herhangi bir karar veya anlaşma, Üye Devletlerin temel ulusal çıkarlarını mükemmel bir şekilde yansıtacaktır (Moumoutzis, 2011: 614). Böyle bir varsayım, Üye Devletlerin dış politikalarının değişmeyeceği anlamına gelir, çünkü oybirliğiyle alınan bu kararlarda ve anlaşmalarda tüm Üye Devletlerin temel ulusal çıkarları temsil edilir. Tersine, liberal hükümetler arası düşünce ve rasyonel seçim kurumsalcılığı, herhangi bir hükümetler arası ortamda oybirliğiyle varılan nihai karar veya anlaşmanın tüm Üye Devletlerin en düşük ortak paydası olduğunu iddia eder (Moravcsik, 1993: 500-501). Ulusal ve Avrupa çıkarları arasında bazı uyumsuzluklar olabilir, çünkü oybirliği tüm Üye Devletlere, büyüklükleri ve tercihleri ne olursa olsun, karar veya anlaşmanın içeriğine katkıda bulunma konusunda eşit şans sağlar (Moravcsik, 1993: 499-502). Bu nedenle, nihai karar veya anlaşma, en güçlü Üye Devletin bile çıkarlarını tam olarak temsil etmeyecektir. Ulusal çıkarlar ile Avrupa çıkarları arasındaki uyumsuzluğa ilişkin bir diğer argüman ise ulusal çıkarların statik olmadığı, çünkü zamanla değiştiği ve bu nedenle zaman içinde bir uyumsuzluğun olabileceğidir (Moumoutzis, 2011: 614). Böylece Avrupalılaşma dış politika için de geçerli hale geliyor.

Dış politikanın Avrupalılaşmasına ilişkin araştırma, temel olarak AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın ulusal dış politikalar üzerindeki etkileriyle ilgilenir ve ulusal çıkarların Avrupa çıkarlarına dönüşmesini ve bunun tersini de hesaba katmaya çalışır (Cebeci ve Aaltola 2011: 29). Dış politika ve güvenlik politikası alanındaki Avrupalılaşma, esas olarak "gönüllü ve hiyerarşik olmayan" olarak tanımlanmaktadır, çünkü ulusal dış politikalar, benimsenecek somut bir modelin yokluğunda ve AB'nin münhasır yetkilerinin yokluğunda

Avrupalılaştırılmaktadır (Bulmer ve Radaelli, 2004: 7). Üye Devletlerin yalnızca siyasi olarak ulusal dış politikalarını Avrupa Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Uyumsuzluk onlara hiçbir yasal sorumluluk yüklemeyecektir.

Dış politikanın Avrupalılaşmasının ulusal dış politikalar üzerinde farklı etkileri olabilir. Bunlardan en önemlileri i) dış politika yapılarının ve süreçlerinin AB'ninkilere siyasi ve bürokratik olarak uyarlanması; ii) ulusal aktörlerin değerlerinde, normlarında, rol anlayışlarında ve kimliklerinde meydana gelen değişiklikler; iii) ulusal dış politikaların fiili içeriğindeki değişiklikler ve iv) değişime karşı hem iç hem de dış direncin üstesinden gelinmesi (Tonra, 2018: 225; Keukeleire ve MacNaughtan, 2008: 143). İlk olarak, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın düzgün bir şekilde uygulanması için bürokratik adaptasyon önemlidir. Bu nedenle, ulusal dışişleri bakanlıkları AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası yapılarıyla uyumlu yapılara sahip olmalıdır. İkinci olarak, Devletlerin değerleri, normları ve rol anlayışları ve kimlikleri Avrupalı olanlarla birleştiğinde Avrupalılaşma kolaylaşır. Üçüncüsü, ulusal dış politikaların içeriği, Avrupalılaşma öncesi Avrupa Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının içeriğinden çok

daha farklı olabilir. Bu nedenle Üye ve Aday Devletler, Avrupa Dış Politikası'ndaki (EFP) konuları ulusal dış politikalarının içeriğine dâhil etmelidirler. Son olarak, Avrupalılaşmanın meşrulaştırıcı gücü, ulusal reformcuların reformlarına yönelik iç ve dış muhalefetle mücadele etmesine yardımcı olabilir. Diğer bir deyişle, yerli reformcular, reformlarını AB'ye uyum zorunluluğu ile haklı gösterebilirler.

TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİNDE EGE ANLAŞMAZLIĞI

Ege sorunu, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin Avrupalılaşmasının merkezinde yer alıyor. Nitekim 1999 Helsinki Avrupa Konseyi'nde, diğer tüm çabaların başarısız olması durumunda, Türkiye'nin Ege anlaşmazlığını 2004 yılına kadar Uluslararası Adalet Divanı'na sunmayı kabul etmesi gerekiyordu (European Council, 1999a: Par. 4). AB ayrıca 1999 Helsinki Avrupa Konseyi'nde Kıbrıs sorununun çözümünün Güney Kıbrıs'ın AB'ye katılımı için bir ön koşul olmayacağına dair güvence verdi (European Council, 1999a: Par. 9.b). Bu, Ege sorununun çözümü ve Cyrus sorununun Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin Avrupalılaşmasının iki önemli bileşeni olduğu anlamına gelir (Diez, 2002: 154-155; Aksu, 2004: 107; Özer, 2010: 558). Nitekim bu konulara Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde (APD) 2000 Nice Avrupa Konseyi'nden bu yana Türkiye ile AB arasındaki siyasi diyalogun olmazsa olmazı olarak atıfta bulunulmuştur (Terzi, 2005: 114). Bu nedenle, bu bölüm boyunca Ege anlaşmazlığının yönlerine ayrıntılı olarak değinilecektir. Bu amaçla, her iki ülkenin Ege anlaşmazlığına ilişkin argümanları ve bunun önceki ve devam eden yakınlaşma girişimleri üzerindeki etkisi vurgulanacaktır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki hemen hemen tüm büyük yakınlaşma girişimlerinin, Ege'deki ikili farklılıklarından kaynaklanan krizlerin tetiklediği bir gerçektir (Heraclides, 2002: 20).

Ege anlaşmazlığı, i) Ege Denizi'ndeki bazı ada ve adacıkların egemenliği; ii) Doğu Yunan Adalarının askerden arındırılması; iii) karasularının genişliği; iv) kıta sahanlığının sınırlandırılması ve v) Ege Denizi'ndeki Yunan adalarının ulusal hava sahasının genişliği ve FIR'ın operasyonel kontrolü (Gündüz, 2001: 81; İnan ve Gözen, 2009: 175 176). Türkiye kıta sahanlığının sınırlandırılması konusundaki anlaşmazlığı, Ege anlaşmazlığının ayrılmaz bir parçası olarak gördüklerinin geri kalanından ayırmamaktadır. Anlaşmazlığın nasıl çözüleceği konusunda Yunanistan kıta sahanlığının sınırlandırılmasının Uluslararası Adalet Divanı'na havale edilmesini talep ederken, Türkiye yargılamayı son çare olarak görmekte ve bu nedenle anlaşmazlığın tamamı için müzakerelere öncelik vermektedir (Kut, 2001: 266; Kozyris, 2001: 102; Gündüz, 2001: 96-97).

1999'dan bu yana Türkiye ve Yunanistan ilişkilerini iyileştirmiş olsa da, Ege sorunu bütünüyle çözülmüş değil. İki ülke, Ege anlaşmazlığı konusunda 'keşfetme görüşmelerine' 2002 yılında başladı. Ancak bu görüşmelerin ayrıntıları kamuoyuna açıklanmıyor. Ancak, uyuşmazlığın 1999 Helsinki Avrupa Konseyi'nde şart koşulduğu gibi 2004'te Uluslararası Adalet Divanı'na havale edilmediği göz önüne alındığında, 'keşfetme görüşmelerinin' tatmin edici bir şekilde ilerlediği iddia edilebilir. AB, 'keşif müzakereleri' tatmin edici bir şekilde ilerlemediği olsaydı, Türkiye'yi Ege anlaşmazlığını Yunanistan'ın emriyle Uluslararası Adalet Divanı'na havale etmeyi kabul etmeye çağırırdı. Nitekim AB, Aralık 2004'te Brüksel Avrupa Konseyi'nde Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde yaşanan son gelişmeleri memnuniyetle karşılamakla yetindi (European Council, 2004: Par. 20).

Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusundaki anlaşmazlık, geçmişte birkaç kez yeniden su yüzüne çıkması ve Türkiye-Yunanistan ilişkileri üzerinde önemli etkileri olması açısından önemlidir. Daha da önemlisi hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın çekişme noktası olarak gördüğü tek konudur.

Kıta Sahanlığının Sınırlandırılmasına İlişkin Anlaşmazlık

Kıta sahanlığının sınırlandırılması, 1970'lerden bu yana Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde önemli bir konu olmuştur. Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusundaki anlaşmazlık, "iki ülkenin Ege deniz yatağı ve toprak altı üzerindeki ilgili egemenlik haklarının sınırlandırılmasını" içermektedir (Heraclides, 2010: 167). Türkiye kıyılarındaki Yunan adalarının kendilerine ait kıta sahanlıkları oluşturup oluşturamayacakları, kıta sahanlığının sınırlandırılması konusundaki tartışmanın en önemli yönüdür (Lagoni, 1989: 148).

Yunanistan'a göre kıta sahanlığının sınırlandırılması Ege Denizi'nde çözüm bekleyen tek sorundur (Athanassopoulou, 1997: 77; Kut, 2001: 267). Ancak Türkiye için bu, Ege anlaşmazlığının çeşitli bileşenlerinden yalnızca biridir. Ayrıca, Türkiye ikili müzakereler yoluyla siyasi bir çözüm ararken,

Yunanistan yargısal bir çözümden, yani Uluslararası Adalet Divanı'na gitmekten yanadır (Kut, 2001: 266; Koziris, 2001: 102; Gündüz, 2001: 96-97). Anlaşmazlık, iki ülkeyi geçmişte birkaç kez yakınlaşmaya yaklaştırdı. Ancak, daha önceki bu yakınlaşma girişimleri, esas olarak iç politikayla ilgili nedenlerle başarısız oldu.

1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, kıta sahanlığının sınırlandırılması için iki önemli belgedir. Kıta sahanlığı şu şekilde tanımlanmaktadır: Bir kıyı Devletinin kıta sahanlığı, kara topraklarının doğal uzantısı boyunca karasularının ötesine, kıta kenarının dış kenarına veya denizaltı bölgesinin deniz tabanını ve toprak altından oluşur. Kıta kıyısının dış kenarının bu mesafeye kadar uzanmadığı durumda, karasularının genişliğinin ölçüldüğü esas hatlardan 200 deniz mili (UNCLOS, Madde 76).

Ege Denizi'ne uygulandığında, eşit mesafe ilkesi, orta çizginin Türkiye kıyılarındaki Yunan adaları ile Türkiye kıyıları arasında olmasını gerektirecektir. Bu nedenle, eşitlik ilkesinin uygulanması durumunda Türkiye'ye Ege Denizi'nin kıta sahanlığının çok az bir kısmı kalacaktır.

Türkiye için, Türkiye kıyılarındaki Yunan adalarının kendilerine ait kıta sahanlıkları yoktur, çünkü bunlar Türkiye anakarasının doğal uzantılarıdır (Aydın, 1999: 169; Nachmani, 2002: 101-102). Bu nedenle Türkiye açısından Ege kıta sahanlığının sınırlandırılmasında doğal uzama kavramına ve özel durumlara öncelik verilmelidir (Kut, 2001: 266; İnan ve Gözen, 2009: 159). Türkiye, özel durumlarla ilgili olarak, Türkiye kıyılarındaki Yunan adaları ile Türkiye kıyıları arasında değil, Yunan ve Türkiye anakarası arasında eşit mesafe ilkesinin uygulanması gerektiğini savunmaktadır (Heraclides, 2010: 169).

Türkiye ve Yunanistan kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda farklı görüşlere sahiptir. Görüşlerdeki bu tür uzlaşmazlığın siyasi ilişkileri üzerinde de önemli sonuçları oldu. İki ülke arasındaki ilişkiler, Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) bağımsızlığını ilan etmesinden sonra daha da kötüleşti. Bu, Kıbrıs sorununun Türkiye ve Yunanistan ilişkileri açısından ne kadar dirençli olduğunun bir göstergesidir. KKTC'nin bağımsızlığına ve Türkiye tarafından tanınmasına cevaben Yunanistan, Aralık 1984'te yeni bir savunma doktrini kabul etti ve bu doktrin aracılığıyla Türkiye, ülkenin egemenliğine yönelik ana dış tehdit olarak adlandırıldı (Tsakonas, 2010: 45).

Ege'nin kıta sahanlığı üzerindeki ikinci kriz, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde petrol arama faaliyetleri yürüten bir Kanadalı şirketin çoğunluk hissesinin, verilen arama hakları doğrultusunda zorunlu olarak satın alınması için zorunlu bir yasa çıkarmayı amaçladığı Mart 1987'de patlak verdi (Ker- Lindsay, 2007: 24). İkinci kriz, Ocak 1988'de İsviçre'nin Davos kentinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda (WEF) iki ülke liderlerinin görüşmesinin ardından başlatılan 'Davos Süreci' olarak bilinen sürecin önünü açtı. A. Papandreu, Türkiye ile daha önceki görüşmelere daha önceki muhalefetiyle tanınmasına rağmen, 1987 krizi, özellikle Türkiye ile silahlanma yarışının Yunan ekonomisine ne kadar ağır bir yük getirdiğini öğrendikten sonra, Yunanistan Başbakanını Türkiye ile yakınlaşmaya yönelik tutumunu değiştirmeye zorladı (Larrabee, 2001: 236; Fırat, 2002a: 111). Dolayısıyla 1987 krizi, Yunan hükümetinin tutumunu Türk hükümetinkine yaklaştırdı.

Doğu Ege Adalarının Silahsızlandırılması Konusunda Anlaşmazlık

Doğu Ege adalarının askerden arındırılması, Ege anlaşmazlığının bileşenlerinden biridir (Van Dyke, 2005: 76). Tartışmanın ana noktası, iki ülkenin Doğu Ege'deki adaları askerden arındırmak zorunda olup olmadığıdır. Özellikle 1936 Montreux Sözleşmesi'nin 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin askerden arındırılmasına ilişkin hükümlere etkisi ve Türkiye'nin taraf olmamasına rağmen 1947 Paris Barış Antlaşması'nın hükümlerine başvurup başvuramayacağı iki ülke arasında tartışılmaktadır.

Doğu Ege'deki adaların askerden arındırılması tek tip olarak tesis edilmemiştir (Ronzitti, 1989: 299-301). Nitekim Doğu Ege'de ayrı belgelerle askerden arındırılmış üç grup ada vardır. Örneğin, Limni (Limni) ve Semadirek (Semadirek) adaları 1923 Lozan Boğazları Sözleşmesi ile askerden arındırılırken, Midilli (Midilli), Sakız (Sakız), Samos (Sisam) ve İcaria (Ahikerya) adaları 1923 Lozan ile askerden arındırılmıştır. Barış Antlaşması. Ayrıca, Oniki Adalar 1947 Paris Barış Antlaşması ile askerden arındırılmıştır. 1923 Lozan Barış Antlaşması, Midilli (Midilli), Sakız (Sakız), Samos (Sisam) ve İcaria (Ahikerya) adalarının askerden arındırılmasını açıkça öngörmektedir (Lozan Barış Antlaşması, Madde

13). 1923 Lozan Barış Antlaşması'nda askerden arındırma rejiminin tarzı çok detaylı bir şekilde tesis edilmiştir:

Yunan Hükümeti, barışın muhafazasını sağlamak amacıyla, Midilli, Sakız, Samos ve İkaria adalarında aşağıdaki kısıtlamalara uymayı taahhüt eder:

I. Söz konusu adalarda deniz üssü ve tahkimat kurulmayacaktır.

II. Yunan askeri uçaklarının Anadolu kıyıları üzerinde uçuşu yasaklanacak. Karşılık olarak Türk Hükümeti, askeri uçaklarının söz konusu adalar üzerinde uçuşunu yasaklayacaktır.

III. Söz konusu adalardaki Yunan askeri kuvvetleri, askerlik için çağrılan ve yerinde eğitim alabilen normal birlik ile bölgede bulunan jandarma ve polis kuvvetleri oranında jandarma ve polis kuvvetleriyle sınırlı olacaktır. Yunanistan topraklarının tamamı (Lozan Barış Antlaşması, Madde 13).

Bu nedenle, anılan maddeden Yunanistan'ın Midilli (Midilli), Sakız (Sakız), Samos (Sisam) ve İkaria (Ahikerya) adalarında yalnızca iç düzeni sağlamak amacıyla askeri güç konuşlandırılmasına izin verildiği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, bu adalardaki Yunan askeri kuvvetlerinin savunma yapmasına izin verilmiyor.

1936 Montrö Sözleşmesi'nin Ege Denizi'ndeki Türk boğazları ve adalarının askerden arındırılmış statüsünü sona erdirip, Yunan adaları Semadirek (Semadirek) ve Lemni'nin (Limni) askerden arındırılmış statüsünü devam ettirip ettirmediği hem Türkiye hem de Yunanistan tarafından tartışılmaktadır. İki ülke, Sözleşmeyi imzalayanların "24 Temmuz 1923'te Lozan'da imzalanan Sözleşmenin yerine işbu Sözleşmeyi koymaya karar verdiklerini" belirten 1936 Montrö Sözleşmesini farklı yorumlamaktadır (Montrö Sözleşmesi, Önsöz). Bununla birlikte, 1936 Montrö Sözleşmesi'nin temel amacı, "Boğazlardaki transit ve seyrüseferi... Kıyıdaş Devletler" (Montreux Sözleşmesi, Önsöz). 1936 Montrö Sözleşmesi, Yunan adaları Semadirek (Semadirek) ve Lemnos'un (Limni) askerden arındırılmış statüsünü sona erdirmemi. Türkiye'nin 1947 Paris Barış Antlaşması'nın hükümlerini uygulayıp uygulayamayacağı, silahsızlanma konusundaki anlaşmazlığın bir başka yönüdür.

1947 Paris Barış Antlaşması, Oniki Adalar'ın askerden arındırılmasını öngörmektedir (Paris Barış Antlaşması, Madde 14.1). Oniki Adalar'ın askerden arındırılması rejiminin yöntemi, 1947 Paris Barış Antlaşması ile ayrıntılı bir şekilde oluşturulmuştur ve bu Antlaşmanın amaçları açısından, "silahsızlaştırma" ve "askerden arındırılmış" terimleri, bölgede yasak olarak kabul edilecektir. Ve ilgili karasuları, tüm deniz, askeri ve askeri hava teçhizatları, tahkimatları ve bunların silahları; yapay askeri, deniz ve hava engelleri; askeri, deniz ve askeri hava birimlerinin üslenmesi veya kalıcı veya geçici olarak yerleştirilmesi; herhangi bir biçimde askeri eğitim ve savaş malzemesi üretimi. Bu, sayıca sınırlı olan ve bir kişi tarafından taşınabilen ve çalıştırılabilen silahlarla donatılmış iç güvenlik görevlilerinin görevlendirilmesini ve bu personelin gerekli askeri eğitimini yasaklamaz (Paris Barış Antlaşması, Madde 14.2).

Bu nedenle, Yunanistan'ın yalnızca iç düzeni sağlamak amacıyla Oniki Adalar'da askeri güçlerini konuşlandırılmasına izin verilmektedir. Bu, bu adalardaki Yunan askeri kuvvetlerinin savunma yapmasına izin verilmediği anlamına gelir.

Ege Denizi'ndeki Yunan Adaları Ulusal Hava Sahasının Genişliği ve FIR'ın Operasyonel Kontrolü Üzerindeki Anlaşmazlık

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde bir diğer tartışmalı konu ise Ege Denizi'ndeki Yunan adalarının ulusal hava sahasının genişliğidir. Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki adaları için altı millik karasularının aksine on deniz mili ulusal hava sahası iddiasının hukuka uygun olup olmadığı tartışmanın merkezinde yer alıyor. Aslında Türkiye, Ege Denizi'ndeki Yunan adalarının ulusal hava sahasının altı ila on deniz mili arasındaki genişliği tanımıyor. Bu arada, Yunan ulusal hava sahası, altı deniz mili karasularının genişliğine karşılık gelmemesi bakımından benzersizdir. Ulusal hava sahasının genişliğinin yanı sıra, Türkiye ve Yunanistan da FIR'ın operasyonel kontrolü konusunda anlaşmazlık yaşıyor. Türk Devlet uçaklarının Athinai FIR'a girmeden önce uçuş planlarını ve pozisyon raporlarını sunup sunmayacağı tartışmanın merkezinde yer alıyor.

Yunanistan'a göre Türkiye, Yunanistan'ın ulusal hava sahasının on deniz miline çıkarılmasına neredeyse kırk yıldan fazla bir süredir itiraz etmediği için razı olmuştur (Marsh, 1989: 227). Ayrıca Yunanistan, UNCLOS kapsamında karasularının genişliğini on iki deniz miline genişletme hakkına sahip olduğunu ve bu nedenle on deniz mili ulusal hava sahasının yasal olması gerektiğini iddia ediyor (Heraclides, 2010: 194).

Yunanistan 1931'de on deniz millik ulusal hava sahasını ilan etti. Yunanistan'ın karasularının genişliği o zaman üç deniz miliydi. Bununla birlikte Türkiye, 1974 yılına kadar Yunan ulusal hava sahasının on deniz miline genişletilmesine, farkında olmadığı için itiraz etmemiştir (Kut, 2001: 264; Van Dyke, 2005: 85; Heraclides, 2010: 193). O zamandan beri Türkiye, Ege'deki Yunan adaları için on deniz mili milli hava sahasına taviz vermediğini göstermek amacıyla düzenli olarak altı ila on deniz mili arasındaki mesafeye meydan okuyor (Kut, 2001: 263; Van Dyke, 2005: 85). Yunanistan, Türk savaş uçaklarının altı ila on deniz mili arasındaki mesafeye yönelik meydan okumalarını toprak bütünlüğünün ihlali olarak görüyor.

Öte yandan, FIR'ın operasyonel kontrolü konusundaki anlaşmazlığın siyasi sonuçları da 1974'te patlak verdi. FIR, "içinde uçuş bilgi hizmeti ve uyarı hizmetinin sağlandığı, boyutları tanımlanmış bir hava sahası" olarak tanımlanmaktadır (Chicago Sözleşmesi, Ek 2). 1944 Şikago Sözleşmesi'ne göre, "bu Sözleşme yalnızca sivil hava araçlarına uygulanacaktır, Devlet hava araçlarına uygulanmayacaktır" (Chicago Sözleşmesi, Madde 3.a). Ancak, Devlet uçaklarının sivil havacılığın güvenliğine gereken saygıyı göstererek çalışması beklenmektedir (Chicago Sözleşmesi, Madde 3.a). Bu nedenle, FIR rejimi Devlet hava araçlarına değil, sivil hava araçlarına uygulansa da, ilki sivil havacılığın güvenliği için Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü tarafından oluşturulan kuralları dikkate alınmalıdır.

FIR ile ilgili olarak, Yunanistan'ın görüşüne göre, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün yalnızca sivil uçaklar üzerinde yargı yetkisi olmasına rağmen, Devlet uçaklarının sivil havacılığın güvenliğine gereken saygıyı göstererek çalışması ve dolayısıyla FIR sistemi ile işbirliği yapması beklenmektedir. Bu nedenle Türk Devlet uçakları Athinai FIR'a girmeden önce uçuş planlarını ve pozisyon raporlarını vermelidir (Nachmani, 2002: 101).

Ege'deki Yunan adalarının ulusal hava sahasının genişliği ve FIR'ın operasyonel kontrolü üzerindeki anlaşmazlık, yöneten Antlaşmaların farklı yorumlarından kaynaklanmaktadır. Nitekim iki ülke, yürürlükte olan Antlaşmaların hükümlerini kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yorumlamaktadır. Zıtlaşan ulusal çıkarları göz önüne alındığında, iki ülkenin yorumları önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Ege'deki Yunan adalarının ulusal hava sahasının genişliği ve FIR'ın operasyonel kontrolü konusundaki anlaşmazlığın siyasi sonuçları dikkat çekicidir.

FIR üzerindeki anlaşmazlık, Türkiye'nin Ağustos 1974'te, Ege Denizi'nde Yunan ve Türk ankarası arasındaki orta çizgiyi (George ve Stenhouse, 1989: 85). Havacılara Duyuru (NOTAM) 714'ün zamanlaması, Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı birinci ve ikinci askeri müdahale arasındaki döneme denk geldi. NOTAM 714 ile Türkiye, İstanbul Göknaar'ının kontrolünü Ege Denizi'nin neredeyse yarısına kadar genişletmeyi bekliyordu (Heraclides, 2010: 81). Buna cevaben Yunanistan, Türk NOTAM'ının Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü düzenlemelerine aykırı olduğunu ve bu nedenle yasal gücünün bulunmadığını beyan etmiştir (Schmitt, 1996: 48). Türkiye, "bu NOTAM'a uymayan hava araçları için, uçuş güvenliğini ilgilendiren hususlarda yetkili makamlar tüm sorumluluğu reddeder" şeklinde yanıt vermiştir (Schmitt, 1996: 48). Bunu takiben Yunanistan, Ege hava sahasının bir tehlike bölgesi olduğunu kaydettiği NOTAM 1157 yayınladı (Schmitt, 1996: 48). Türkiye ve Yunanistan tarafından yapılan bu NOTAM'lar, Ege üzerindeki tüm uluslararası uçuşların altı yıl süreyle askıya alınmasıyla sonuçlanmıştır.

FIR'ın faal kontrolünün, 1978'den 1981'e kadar Montrö Ruhu adı altında yapılan görüşmelerin konusu haline gelmesi kayda değerdir. İki ülke, FIR'ın etkin kontrolünün egemenlik hakları getirmeyeceği ve Athinai FIR'ın İstanbul FIR ile işbirliği yapacağı konusunda anlaştılar (Heraclides, 2010: 108). Ayrıca Türkiye 1980 yılında NOTAM 714'ü geri çekti. Buna karşılık Yunanistan NOTAM 1157'yi iptal etti. Böylece Ege Denizi üzerinden uluslararası uçuşlar yeniden başladı. Bununla birlikte Yunanistan, Athinai FIR'a girmeden önce Türk Devlet uçaklarından uçuş planlarını ve pozisyon raporlarını istemeye devam etmektedir (Van Dyke, 2005: 86). Ancak Türkiye, FIR sisteminin sadece sivil uçaklar için geçerli olduğu gerekçesiyle bu planları vermeyi reddediyor.

Kara Denizlerinin Genişliği Üzerindeki Anlaşmazlık

Türkiye ve Yunanistan, Ege'deki karasularının genişliği konusunda önemli farklılıklara sahiptir. Karasularının genişliğine ilişkin ihtilaf, Türkiye'nin kıta sahanlığı ile seyrüsefer ve uçuş özgürlüklerinin sınırlandırılması açısından ek sonuçları olması bakımından önemlidir.

Karasularının genişliğine ilişkin anlaşmazlık, Yunanistan'ın mevcut altı deniz mili karasularını on iki deniz miline çıkarma olasılığıyla ilgilidir. Özellikle böyle bir uzatmanın Türkiye kıyılarındaki Yunan adaları için geçerli olup olmayacağı iki ülke arasında tartışılıyor.

UNCLOS, karasularının genişliğinin on iki deniz mili üst sınırına genişletilmesinin yolunu açmıştır (UNCLOS, Madde 3). Bununla birlikte, karasularının genişliğini on iki deniz miline genişletme hakkının, özel koşulların geçerli olması durumunda kendi sınırlamaları vardır. Nitekim UNCLOS şöyle der: İki Devletin kıyıları birbirine zıt veya bitişik olduğunda, iki Devletten hiçbirisi, aralarında aksine bir anlaşma olmadıkça, karasularını her gün orta hattın ötesine genişletme hakkına sahip değildir. İki Devletin her birinin karasularının genişliğinin ölçüldüğü esas hatlar üzerindeki en yakın noktalardan eşit uzaklıkta olan nokta. Bununla birlikte, yukarıdaki hüküm, tarihi mülkiyet veya diğer özel durumlar nedeniyle, iki Devletin karasularını bununla çelişen bir şekilde sınırlandırmanın gerekli olduğu durumlarda uygulanmaz (UNCLOS, Madde 15).

Türkiye kıyılarındaki adaların Türkiye aleyhine karasuları oluşturup oluşturamayacağı, karasularının genişliği konusundaki anlaşmazlığın en göze çarpan yönüdür. Adalar karasularının genişliği ile ilgili olarak, UNCLOS şunları belirtmektedir: "... Bir adanın karasuları, bitişik bölgesi, münhasır ekonomik bölgesi ve kıta sahanlığı, bu Sözleşmenin uygulanabilir hükümlerine göre belirlenir. Diğer kara topraklarına" (UNCLOS, Madde 121.2).

Bu, adaların bir Devletin anakarasıyla aynı karasularına sahip olma hakkına sahip olduğu anlamına gelir. Ancak Doğu Ege Denizi'ndeki Yunan adaları, Türkiye kıyılarına yakınlıkları nedeniyle özel koşullar sunmaktadır. On iki deniz mili karasularının verilmesi halinde, Türkiye'nin seyir ve üst uçuş özgürlükleri önemli ölçüde zarar görecektir.

Yunanistan'a göre, Ege Denizi'nde karasularının genişliğini altıdan on iki deniz miline çıkarma hakkı, UNCLOS şartlarına göre "mutlak" ve "devredilemez" (Heraclides, 2010: 183). Ayrıca Yunanistan, Ege'deki Yunan karasularının on iki deniz miline uzatılması durumunda Türkiye'nin zararsız geçiş hakkından yararlanacağını savunmaktadır (Kozyris, 2001: 106; Nachmani, 2002: 100-101).

Yunan Parlamentosu 23 Nisan 1995'te UNCLOS'u onayladığında karasularının genişliğine ilişkin anlaşmazlık öne çıktı. Onaydan sonra Yunanistan, anakara ve adalarının karasularını altıdan on iki deniz miline çıkarma hakkına sahip olduğunu açıkladı (Van Dyke, 2005: 83). Buna cevaben TBMM, karasularının genişliğinin altıdan on iki deniz miline tek taraflı olarak genişletilmesinin bir casus belli olacağını ilan etti. İki ülke arasında devam eden yakınlaşma ve 'keşfetme görüşmeleri'ne rağmen, casus belli Türkiye tarafından geri çekilmedi. Türk Dış Politikasının 1990'lardaki realist bakış açısını göstermektedir. Ayrıca henüz geri çekilmemiş olması, Türk Dış Politikasının Avrupalılaşmasının altında yatan rasyonel araçsallığı örneklemektedir. Diğer bir deyişle, eğer Türkiye AB'nin kural ve normlarına tam olarak uyum sağlamış olsaydı, casus belli geri çekilecekti.

Ege'deki Bazı Ada ve Adacıkların Egemenliği Tartışması

Siyasi olarak, Ege'deki belirli ada ve adacıkların egemenliğine ilişkin anlaşmazlık önemlidir, çünkü Ege anlaşmazlığının diğer yönlerine de etkileri vardır. Örneğin, kıta sahanlığını ve karasularının genişliğini sınırlayacak esas hatların oluşturulması için egemenliğin kesin olması gerekir (Syrigos, 2001: 284).

Ege Denizi'ndeki bazı adaların ve adacıkların mülkiyeti konusunda Türkiye ve Yunanistan, 90'ların ortalarından beri tartışıyor. Ege Denizi'ndeki bazı adaların ve adacıkların, Ege Denizi'ndeki adaların ve adacıkların her iki tarafa devredildiği anlaşmalar olan Ege Denizi'ndeki bazı adalar ve adacıklar tarafından açıkça her iki tarafa da devredilmemiş olması, iki ülkeyi kaçınılmaz olarak mülkiyet konusunda çekiştiriyor. . Diğer bir deyişle, Türkiye ile Yunanistan arasında belirli ada ve adacıkların

mülkiyeti konusundaki anlaşmazlık, bazı küçük ada ve adacıkların bu Antlaşmalar tarafından devredildikleri sırada dikkate alınmamasından kaynaklanmaktadır (Van Dyke, 2005: 69).

Farklılıklarının bir başka nedeni de, yöneten Antlaşmaların içerdiği muğlak dildir (Denk, 1999: 132; Gündüz, 2001: 91). Aslında bu adaların ve adacıkların transferinin önünü açan birçok Antlaşma var. Anlaşmazlığın doğasını anlamak için bu Antlaşmaların bazı yönleri dikkate değerdir.

1913 Londra Antlaşması, Ege Denizi'ndeki adaların ve adacıkların Türkiye'ye veya Yunanistan'a devrine ilişkin ilk ilgili belgedir. 1913 Londra Antlaşması, Ege Denizi'ndeki bazı adaların Osmanlı İmparatorluğu'ndan Yunanistan'a devredilmesini şart koşuyordu. Osmanlı İmparatorluğu Girit adası üzerindeki tüm haklarından Yunanistan lehine feragat etti ve o zaman Avrupa'nın altı büyük gücünün - Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya - geleceğe karar vermesini kabul etti. Doğu Ege'deki adalar, yani Lemnos (Limni), Semadirek (Semadirek), Midilli (Midilli), Sakız (Sakız), Samos (Sisam) ve Ikaria (Ahikerya) (Londra Antlaşması, Madde 4-5). Böylece Avrupa'nın bu altı büyük gücü 1913'te Doğu Ege'de adı geçen adaların Yunanistan'a, Akdeniz'deki Gökçeada, Bozcaada ve Castellorizo (Meis) adasının Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılmasına hükmetti. Karar, 1914 yılında Yunanistan'a tebliğ edildi ve bu nedenle yaygın olarak 1914 Kararı olarak anılıyor. Avrupa'nın altı büyük gücünün kararı, 1923 Lozan Barış Antlaşması (Lozan Barış Antlaşması, Madde 12) ile daha da doğrulandı.

Söz konusu adalar ve adacıklar Yunanistan'a bırakılırken, Oniki Adalar ve Akdeniz adası Castellorizo (Meis), 1923 Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye tarafından İtalya'ya bırakılmıştır. Aşağıdaki adalar üzerinde Türkiye, İtalya lehine tüm haklarından ve mülkiyetinden vazgeçmektedir:

Stampalia [İstanbul], Rodos [Rodos], Kharki [Herke], Kerpe [Kerpe], Kasos [Qoban], Tilos [ilyaki], Misiros [İncirli], Kalimnos [Kilimli], Leros [Leryoz], Patmos [Batnoz], Lipsos [Lipso], Simi [Sombeki], Cos [İstanköy], şimdi İtalya tarafından işgal edilmiş ve bunlara bağlı adacıklar ve ayrıca Castellorizo adası [Meis] (Lozan Barış Antlaşması, Madde 15).

Türkiye açısından ise Ege Denizi'ndeki ada ve adacıkların her iki tarafa devrini öngören Antlaşmaların hiçbirinde yer almadıkları ve karasuları içinde oldukları için Türkiye'ye aittirler (İnan ve Acer, 2004: 130). Buna ek olarak, Türkiye, kayaların Türkiye kıyılarından sadece 3,8 deniz mili ve Çavuş Adası'ndan 2,2 deniz mili uzaklıkta olması nedeniyle Türkiye'ye daha 'komşu' olduğunu iddia etmektedir (Van Dyke, 2005: 69). Türkiye de Kardak kayalarının Muğla ili Karakaya köyünde tescilli olduğunu ileri sürmektedir (Denk, 1999: 135; İnan ve Acer, 2004: 129). Bunun dışında Türkiye, Aralık 1932 protokolünün TBMM tarafından onaylanmadığını ve Milletler Cemiyeti'ne tescil edilmediğini kaydetmektedir (Denk, 1999: 145).

Ege Denizi'ndeki bazı ada ve adacıkların mülkiyeti konusunda Türkiye ile Yunanistan arasında en bilinen anlaşmazlık Kardak kayalıkları üzerinedir. Bu kayalar Doğu Ege Denizi'nde Türkiye kıyılarına yakın bir yerde bulunmaktadır. Kardak kayaları üzerindeki anlaşmazlık Ege'de gri alanlar sorununu gündeme getirdi (Athanasopoulou, 1997: 86). Gri alanlar, "Doğu Ege'de egemenlik statüsü belirsiz adacıklar ve kayalar" anlamına gelir (Heraclides, 2010: 209).

Ege anlaşmazlığının Türk Dış Politikası ve Yunan Dış Politikasındaki yüksek direncini ve iç siyasetin ve veto aktörlerinin Türkiye ile Yunanistan arasındaki önceki uzlaşma girişimlerinin başarısızlığı üzerindeki etkisini tasvir etmeye çalıştı. Bu amaçla, anlaşmazlığın siyasi ve hukuki boyutları, yöneten Antlaşmaların tartışmalı hükümlerine özel atıfta bulunularak ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

İki ülkenin dış politikalarındaki yüksek dayanıklılığına rağmen Ege anlaşmazlığının Avrupalılaşması dikkat çekicidir. Bu bağlamda, 1999 Helsinki Avrupa Konseyi Başkanlık Kararlarında (European Council, 1999a: Par. 4). Ayrıca, AB'nin devam eden yakınlaşma sürecine müdahil olmasının süreci nasıl etkilediğini göstermek için, iki ülkenin Ege'deki ikili farklılıklarının tetiklediği daha önceki krizler ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki başarısız yakınlaşma girişimlerine değinildi.

Bununla birlikte, Kardak kayaları konusundaki anlaşmazlık, iki ülke arasında Ege'deki son ciddi çatışma oldu. Devam eden yakınlaşma sürecinin arkasında iki ülkenin ilişkilerinde yaşadığı diğer

olayların yanı sıra kayalık tartışmasının da tetikleyici olduğu söylenebilir. Devam eden yakınlaşma süreci Avrupalılaşması açısından önemlidir.

TÜRKİYE'NİN YUNANİSTAN İLE İLİŞKİLERİNİN AVRUPALILAŞMASI: EGE UYUŞMAZLIĞI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin Avrupalılaşması, özellikle 1999 Helsinki Avrupa Konseyi'nden sonra AB'nin Türk Dış Politikasına nasıl etkilediğini büyük ölçüde örneklemesi açısından önemlidir. Aynı zamanda, Türk Dış Politikasının Avrupalılaştırılmasındaki sonuçların mantığını da açıklamaktadır. AB'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde yer alan koşulluluk mekanizmasının ve rasyonel araçsallığın, Türk Dış Politikasının Avrupalılaşması ile ilgili olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte, rasyonel araçsallık ve norm içselleştirmenin birbirini dışlamadığını söylemek mümkündür (March ve Olsen, 1998: 12).

Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin Avrupalılaşmasına yaklaşımında sürekli olarak aracı olduğu ileri sürülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de dış politikanın Avrupalılaşmasının temelinde sonuçların mantığı yatmaktadır. Türkiye Avrupalılaşma yaklaşımında aracıdır çünkü Avrupalılaşma karşılığında AB'nin tam üyeliğini beklemektedir. Türkiye'nin ulusal çıkarlarını AB düzeyine yükleyecek bir konumda olmadığı göz önüne alındığında, Türkiye'nin AB kuralları ve normları içinde sosyalleşmesi pek olası değildir. Bunun temel nedeni Türkiye'nin AB kurumlarında ve karar alma süreçlerinde temsil edilmemesidir. AB'nin Türkiye'yi AB'ye katılmadan önce yerine getirmesi gerekenler, Üye Devletler tarafından oybirliğiyle kararlaştırılır. Bu, AB Üye Devletlerinin, Türkiye'nin yerine getirmesi için AB tarafından belirlenen koşulları koşullu olarak şekillendirme fırsatına sahip olduğu anlamına gelir. Başka bir deyişle, devletler ulusal çıkarlarını AB düzeyine yükleyebilirler.

Yunanistan AB'yi bir koz olarak kullanırken, Türkiye askeri gücüne atıfta bulunmuştur (Nachmani, 2002: 96). Sonuç olarak, Yunanistan Türkiye tarafından tehdit edildiğini hissederken, Türkiye tam üyelik olasılığının Yunanistan tarafından engellendiğini düşünmektedir. Bu nedenle, iki ülke arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi esas olarak iki koşula bağlı kabul edilmiştir:

i) Yunanistan'ın AB'yi daha Avrupalılaşmış bir dış politika lehine Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmaktan vazgeçmesi

ii) Avrupalı bir dış politika lehine Yunanistan'a karşı denge sağlamak için Türkiye'nin askeri gücüne başvurmaktan vazgeçmesi.

Dış politikanın Avrupalılaşmasında AB kural ve normları, ulusal dış politikanın yol gösterici ilkeleri haline gelmektedir. Türkiye örneğinde, aday statüsü nedeniyle norm içselleştirmenin sosyalleşme yoluyla gerçekleşmesi pek olası değildir. Bu nedenle, AB'nin kural ve normlarının koşulluluk yoluyla desteklenmesi gerekmektedir. 1997 Lüksemburg Avrupa Konseyi'nin ardından ilişkilerinde bazı krizler yaşayan Yunanistan, Türkiye'yi AB üyelik sürecine dâhil etmenin ikili farklılıklarının çözümü için daha iyi bir seçim olabileceği sonucuna varmıştır. Diğer bir deyişle Yunanistan, koşulluluk yoluyla Türkiye'nin Avrupalılaşmasının ilişkilerinin gelişmesine zemin hazırlayacağını düşünmüştür (Triantaphyllou, 2005: 333; Diez vd., 2006: 579; Tsarouhas, 2009: 50). Yunanistan, tam üyeliği göz önüne alındığında AB içinde karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahiptir ve ulusal çıkarlarını AB düzeyine yansıtarak Türkiye ile olan ikili farklılıklarının ulusal çıkarları doğrultusunda çözümlenmesini sağlamıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasında devam eden yakınlaşma süreci, 1999 Helsinki Avrupa Konseyi'nde Türkiye'nin adaylığının açıklanmasıyla Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili farklılıklar AB'nin bir sorunu haline gelmiştir (Keridis, 2001: 18; Kotzias, 2009: 268). Dolayısıyla, Helsinki sonrası yakınlaşma süreci AB'nin sürece dâhil olması nedeniyle benzersizdir. AB'nin katılımı, her iki ülkedeki ilgili hükümetlere, Ege anlaşmazlığının iç politikaya ve veto aktörlerine karşı çözümüne yönelik tercihlerini haklı gösterecek argümanlar sağladı (Öniş ve Yılmaz, 2008: 130). Daha da önemlisi, AB'ye katılım, Türkiye'nin Yunanistan ile ikili farklılıklarını uzlaştırması için önemli bir faktör oldu (Öniş ve Yılmaz, 2008: 130).

Türk-Yunan ilişkilerinde Avrupalılaşmanın etkisi yumuşama ve iş birliği mekanizmalarının artırılması, kriz yönetiminin Avrupa kuralları çerçevesinde yapılması, AB'nin dış politika

mekanizmalarının iki ülke arasındaki gerilimlere müdahale sürecinde gözlemlenebilir (Börzel ve Risse, 2009).

Çalışmada 2020 ve sonrası dönemde Türk-Yunan ilişkilerini belirleyen temel sorunlara odaklanılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda yaşanan sorunlar:

1. Doğu Akdeniz Krizi: deniz yetki ve ekonomik alanlar konusunda yaşanan anlaşmazlıklar,

2. Ege Sorunu: Hava sahası, kara suları ve adalar meselesi,

3. Göçmen Krizi: Yunanistan üzerinden Avrupa'ya gitmek isteyen mülteciler bağlamında yaşanan insani ve siyasi kriz (Demir, 2024; Aksu, 2024; Schimmelfennig, 2015; Shain, 2007). Schimmelfennig ve Sedelmeier (2005)'e göre belirtilen sorunların çözümünde Avrupalılaştırmanın etkisi AB'nin dengeleyici bir güç olarak iki devlet arasında ara bulucu olması ile şekillenmiştir.

2020 yılında yaşanan Doğu Akdeniz geriliminde AB Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın yanında yer almıştır. Bu durum Türkiye'nin AB ile ilişkilerini güçlendirmesi yönünde adım atmasına neden olmuştur (Mandıracı, 2023). Yine aynı yıl Ege Denizi üzerinde yaşanan göçmen krizinde Yunanistan sınır koruma politikası kapsamında AB'den destek almıştır (Göcen, 2021). Türkiye hak iddialarını uluslararası hukuk çerçevesinde savunmaya çalışırken Yunanistan AB'nin desteğini alarak sorunlarını Avrupa platformlarına taşımıştır (Emerson, 2021). 2021 yılında AB'nin diplomatik çabalarıyla Türkiye ve Yunanistan arasındaki görüşmeler yeniden başlamıştır (İzol, 2022). Türkiye'nin Avrupalılaştırma sürecinde Yunanistan, iki ülke arasındaki sorunları uluslararası boyuta taşımıştır. Bu durum AB ülkeleri içindeki dayanışmayı arttırmış ve Türkiye'yi yalnızlaştırma çabalarına neden olmuştur (Ayman, 2021). 2020 yılı ve sonrası Türk-Yunan ilişkilerinde Avrupalılaştırma, iki ülke arasındaki gerilimi yönetmek için anlık çözümler sunsa da kalıcı çözümler üretilmemiştir.

Türkiye Yunanistan ile ikili farklılıklarını uzlaştırarak AB'nin tam üyeliğini beklerken, Yunanistan Türkiye ile ikili farklılıklarını ülkeyi AB'ye katılım sürecine dâhil ederek çözmeyi ummaktadır (Triantaphyllou, 2005: 333; Diez vd., 2006: 579; Tsarouhas, 2009: 50).

SONUÇ

Türk dış politikasının Avrupalılaştırması, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefiyle şekillenmiş ancak bu süreç hem AB'nin koşulluluk mekanizması hem de Türkiye'nin ulusal çıkarları doğrultusunda dinamik bir yapıya dönüşmüştür. Araştırmanın sonuçları, Avrupalılaştırmanın Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki Ege uyuşmazlığı gibi uzun süreli ve karmaşık durumlarda dönüştürücü etkiye sahip olduğu söylenebilir.

1999 Helsinki Avrupa Konseyi, Türkiye'nin AB'ye adaylığının açıklandığı önemli noktalardan biri olmuştur. Bu süreçte Türkiye'nin AB'ye üyelik amacı, yakın ülkelerle ilişkilerini ve dış politika stratejilerini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Ege sorunu, özellikle kıta sahanlığı, hava sahası ve adaların silahlandırılması gibi meselelerde Yunanistan'ın AB'nin desteğini kullanması, Türkiye'yi uluslararası kurallara daha fazla uyum sağlamaya yöneltmiştir. Bununla birlikte, Yunanistan'ın AB içerisindeki avantajlı konumunu kendi ulusal çıkarları doğrultusunda kullanması, Türkiye açısından Avrupalılaştırma sürecinde çeşitli zorluklar yaratmıştır.

Avrupalılaştırmanın hızı ve etkisi, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefiyle doğrudan bağlantılıdır. Özellikle 2005 yılında başlayan katılım müzakereleri sonrası üyelik sürecinin giderek güvensizleşmesi, Avrupalılaştırmanın hızını yavaşlatmıştır. Fakat bu süreçte Türkiye'nin belirli alanlarda AB standartlarına uyum sağlamaya devam ettiği görülmektedir. Örneğin, dış politikanın sivilleşmesi, demokratikleşme adımları ve bölgesel iş birliğinin gelişimi, Avrupalılaştırma sürecinin çıktılarını olarak değerlendirilebilir.

Ege sorununa odaklanıldığında, AB'nin koşulluluk mekanizmasının Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde hem yapıcı hem de sınırlayıcı bir etkisi olduğu söylenebilir. Yunanistan, AB üyesi olarak kendi çıkarlarını uluslararası platformlarda daha etkin bir şekilde savunabilirken, Türkiye ise tam üyelik beklentisiyle dış politikasında daha ılımlı bir çizgi izlemek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte, iki ülke arasında yapılan görüşmeler ve iş birliği çabaları, Ege'deki anlaşmazlıkların çözümü için diplomasiye dayalı bir zemin oluşturmıştır.

Sonuç olarak, çalışmanın genel bulguları Türk dış politikasının Avrupalılaşmasının, ulusal çıkarlar ile AB normları arasındaki bir denge arayışına dayandığını göstermektedir. Türkiye'nin Avrupalılaşma süreci hem AB beklentilerine hem de bölgenin güvenlik ve ekonomik iş birliğini destekleyen bir strateji olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Agh, A. (1999). Europeanization of policy-making in East Central Europe: The Hungarian approach to EU accession. *Journal of European Public Policy*, 6(5), 839-854.

Agne, H. (2010). Turkey and the creation of a legitimate European Union: Enlargement as an issue of democratic foundation. In Qigdem Nas and Rana İzci (Eds.), *Changin Europe and Turkey: Current Debates* (pp. 1-13), İstanbul: Punto Printing House.

Akbaş, F. (2020). Türk-Yunan ilişkilerindeki temel sorunların tarihi coğrafya perspektifinden değerlendirilmesi. *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 26-41.

Aksu, F. (2004). Ege ve Kıbrıs sorunlarının çözümünde Avrupa Birliği'nin tutumu. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 103-132.

Aksu, F. (2024). Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde deniz yetki alanı uyuşmazlıkları. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 13(2), 89-122.

Athanassopoulou, E. (1997). Blessing in disguise? The Imia crisis and Turkish-Greek relations. *Mediterranean Politics*, 2(3), 76-101.

Aybet, G. (2009). Fay hatları veya entegrasyon: Yunan-Türkiye ilişkileri üzerindeki AB etkisi. In Othon Anastasakis, Kalypso Nicolaidis and Kerem Öktem (Eds.), *Avrupa'nın Uzun Gölgesinde: Postnasyonalizm Çağında Yunanlılar ve Türkler* (ss. 145-166), Martinus Nijhoff Yayıncılar.

Aydın, M. (1999). Türk dış politikasının belirleyicileri: Tarihsel çerçeve ve geleneksel girdiler. *Ortadoğu Çalışmaları*, 35(4), 152-186.

Aydın, M. (2000). Türk dış politikasının belirleyicileri: Soğuk savaş sırasında değişen modeller ve konjonktürler, *Middle Eastern Studies*, 36(1), 103-139.

Ayman, S. G. (2021). Ege'den Doğu Akdeniz'e Yunan dış politikasında güç, tehdit ve ittifaklar. İçinde S. Tosun (Ed.), *Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denkleme Ege ve Doğu Akdeniz* (ss. 324-362). İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Bauer, M. W., Knill, C., & Pitschel, D. (2007). Differential Europeanization in Eastern Europe: The impact of diverse EU regulatory governance patterns. *Journal of European Integration*, 29(4), 405-423.

Bickerton, C. J., Irondelle, B., & Menon, A. (2011). Security Co-operation beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 49(1), 1-21.

Boğazlar Rejimine İlişkin Montreux Sözleşmesi (1936) [Çevrimiçi] http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montreux_ENG.pdf [erişim tarihi: 10 Aralık 2012]

Börzel, T. A. (2012). Pace-setting, foot-dragging and fence-sitting: Member state responses to Europeanization. In *Environmental Policy in the EU* (pp. 180-198). Routledge.

Börzel, T. A. (2002). Member state responses to Europeanization. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 40(2), 193-214.

Börzel, T. A. & Risse, T. (2009). *The European Union and its contested enlargement*. Cambridge University Press.

Bulmer, S. (2007). Theorizing Europeanization. In Maarten P. Vink and Paolo Graziano (Eds.), *Europeanization: New Research Agendas* (pp. 46-58), Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Bulmer, S. J., & Radaelli, C. M. (2004). *The Europeanisation of national policy?* (No. p0042). Queens University Belfast.

Caporaso, J. (2007). The Three worlds of regional integration theory. In Maarten P. Vink and Paolo Graziano (Eds.), *Europeanization: New Research Agendas* (pp. 23-34), Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Checkel, J. T. (1998). The constructive turn in international relations theory. *World Politics*, 50(2), 324-348.

Chicago Sözleşmesi. (1944). Uluslararası Sivil Havacılık üzerine Chicago Sözleşmesi. http://www.icao.int/publications/Documents/7300_cons.pdf, Erişim tarihi: 11.02.2024.

Demir, İ. (2024). Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan arasındaki deniz yetki alanları uyumsuzluğu. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 71-91.

Denk, E. (1999). Disputed Islets and Rocks in the Aegean Sea. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 29, 131-155.

Diez, T. (2002). Last exit to paradise? The European Union, the Cyprus conflict and the problematic catalytic effect. In Thomas Diez (Ed.), *The European Union and the Cyprus Conflict: Modern Conflict, Postmodern Union* (pp. 139-162), Manchester and New York: Manchester University Press.

Diez, T., Stetter, S., & Albert, M. (2006). The European Union and border conflicts: The transformative power of integration. *International Organization*, 60(3), 563-593.

Economides, S. (2005). The Europeanization of Greek foreign policy. *West European Politics*, 28(2), 471-491.

European Council (1999). Avrupa Konseyi. https://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm, Erişim Tarihi: 22.02.2024

Emerson, M. (2021). *Turkey and the European Union: A comparative analysis*. Brussels: CEPS.

Fırat, M. (2002). 1960-1980 Yunanistan'la ilişkiler. İçinde Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (ss. 716-768, Cilt: I, 6. Baskı), İletişim Yayınları, 716-768.

George, B., & M. Stenhouse (1989). Political and security issues in the Aegean and Eastern Mediterranean. In *The Aegean Issues: Problems and Prospects* (pp. 81-112), Ankara: Foreign Policy Institute.

Giegerich, B., & Wallace, W. (2010). Foreign and security policy: Civilian power Europe and American leadership. In H. Wallace, Mark A. Pollack and Alasdair R. Young (Eds.), *Policy-Making in the European Union* (pp. 431-456), Oxford: Oxford University Press.

Göcen, C. E. (2021). Türkiye ve Yunanistan arasındaki dış politika ve göç ilişkisine ege denizi perspektifinden bir bakış. İçinde M. Karakaş ve D. Çak (Eds.), *Göç ve Etkileri: Güvenlik, Toplum, Kadın, Çocuk, Ekonomi, Dış Politika* (ss. 274-283), PAGEM Akademi.

Grabbe, H. (2003). Europeanization goes east: Power and uncertainty in the EU accession process. In K. Featherstone and Claudio, M. Radaelli (Eds.), *The Politics of Europeanization* (pp. 303-327), Oxford: Oxford University Press.

Gündüz, A. (2001). Yunan-Türk anlaşmazlıkları: Nasıl çözülür?. İçinde D. Keridis ve Dimitrios Triantaphyllou (Eds.), *Küreselleşme Çağında Yunan-Türkiye İlişkileri* (ss. 81-101), Dulles: Brassey's, Inc.

Hale, W. (2000). *Turkish foreign policy 1774-2000*. Frank Cass.

Hale, W., & Avcı, G. (2002). Türkiye ve Avrupa Birliği: Üyeliğe giden uzun yol. In B. Rubin and K. Kırıkçı (Eds.), *World Politics Turkey: An Emerging Multiregional Power* (pp. 42-64), İstanbul: Boğaziçi University Press, 42-64.

Harcourt, A. J. (2003). Europeanization as convergence: The regulation of media markets in the European Union. In K. Featherstone and Claudio, M. Radaelli (Eds), *The Politics of Europeanization* (pp. 179-202), Oxford University Press.

Heraclides, A. (2002). Greek-Turkish relations from discord to détente: A preliminary evaluation. *The Review of International Affairs*, 1(3), 17-32.

Heraclides, A. (2010) *The Greek-Turkish conflict in the aegean: Imagined enemies*, Hampshire and Palgrave Macmillan.

İnan Y., & Acer, Y. (2004). Ege anlaşmazlıkları. İçinde Ali L. Karaosmanoğlu ve S. Taşhan (Eds.), *The Europeanization of Turkey's Security Policy: Prospects and Pitfalls* (ss. 125-157), Foreign Policy Institute.

İnan, Y., & Gözen, M. P. (2009). Turkey's maritime boundary relations. In M. Kibaroglu (Ed.), *Eastern Mediterranean: Countries and Issues* (pp. 153-211), Foreign Policy Institute.

İzol, R. (2022). Güvenlik boyutuyla Doğu Akdeniz krizi. *Akademik Hassasiyetler*, 9(19), 57-75.

Kavakas, D. (2000) Primus inter pares: Greece. In I. Manners and R. G. Whitman (Eds), *The Foreign Policies of European Union Member States* (pp. 143-211), Manchester University Press.

Keridis, D. (2001). Domestic developments and foreign policy: Greek Policy Toward Turkey. In D. Keridis and D. Triantaphyllou (Eds.), *Greek- Turkish Relations in the Era of Globalization* (pp. 2-18), Dulles: Brassey's, Inc.

Ker-Lindsay, J. (2007). *Crisis and conciliation: A year of rapprochement between Greece and Turkey*, I.B. Taurus.

Keukeleire, S., & MacNaughtan, J. (2008). *The foreign policy of the European Union*. Hampshire and Palgrave Macmillan.

Korkmaz, V. (2023). Avrupalılaşıma, müttefiklik ve entegrasyon beklentisi. *Kriter Dergi*, 8(84), <https://kriterdergi.com/dosya-100-yil/avrupalilasma-muttefiklik-ve-entegrasyon-beklentisi>, Erişim Tarihi: 02.12.2025.

Kotzias, N. (2009). EU, Turkey and Greece: The paradoxes of convergence. In O. Anastasakis, K. Nicolaidis and K. Öktem (Eds.), *In the Long Shadow of Europe: Greeks and Turks in the Era of Postnationalism* (pp. 263-285), Martinus Nijhoff Publishers.

Kozyris, P. J. (2001). The legal dimension of the current Greek-Turkish conflict: A Greek viewpoint. In D. Keridis and D. Triantaphyllou (Eds.), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization* (pp. 102-114), Brassey's, Inc.

Kut, Ş. (2001). Türk dış politikasında ege sorunu. İçinde F. Sönmezoğlu (Ed.), *Türk Dış Politikasının Analizi* (ss. 253-270), Der Yayınları.

Ladrech, R. (1994). Europeanization of domestic politics and institutions: The case of France. *Journal of Common Market Studies*, 32(1), 69-88.

Lagoni, R. (1989). Overlapping claims to continental shelf areas (preconditions and possible solutions). In *The Aegean Issues: Problems and Prospects* (pp. 147-154), Ankara: Foreign Policy Institute.

Larrabee, S. F. (2001). Security in the Eastern Mediterranean: Transatlantic challenges and perspectives. In D. Keridis and D. Triantaphyllou (Eds.), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization* (pp. 224-238). Dulles: Brassey's, Inc.

Lozan Barış Antlaşması. (1923). http://www.mfa.gr/images/docs/diethneis_symvaseis/1923_lausanne_treaty.doc

Lozan Boğazları Sözleşmesi. (1923). http://www.mfa.gov.tr/ii_-convention-relating-to-theregime-of-the-straits.en.mfa

Major, C. (2005). Europeanisation and foreign and security policy–undermining or rescuing the nation state?. *Politics*, 25(3), 175-190.

Mandıracı, B. (2023). Türkiye-Yunanistan: Doğu Akdeniz’de umut ışığı. International Crisis Group. <https://www.crisisgroup.org/tr/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkiye/turkey-greece-shimmer-hope-eastern>, Erişim Tarihi: 22.12.2024.

March, J. G., & Olsen, J. P. (1998). The institutional dynamics of international political orders. *International organization*, 52(4), 943-969.

Marsh, J. E. (1989). Turkey and UNCLOS III; reflection on the Aegean. In *The Aegean Issues: Problems and Prospects* (pp. 221-241), Ankara: Foreign Policy Institute.

Milletler Cemiyeti Sözleşmesi. (1919). http://www.iilj.org/courses/documents/CovenantoftheLeagueofNations_000.pdf

Moravcsik, A. (1993). Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 31(4), 473-524.

Moumoutzis, K. (2011). Still fashionable yet useless? Addressing problems with research on the Europeanization of foreign policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 49(3), 607-629.

Müftüler-Bag, M., & Gürsoy, Y. (2009). "Türk Dış Politikasının Avrupalılaşması Var mı? AB Adayları Literatürüne Bir Ek", RECON Online Working Paper, 09/15, 1-22, http://www.reconproject.eu/main.php/RECON_wp_0915.pdf?fileitem=5456589

Nachmani, A. (2002). What says the neighbor to the west? On Turkish-Greek relations. In B. Rubin and K. Kirişçi (Eds.), *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power* (pp. 93-121), İstanbul: Bogazigi University Press,

Nuttall, S. J. (2000) *European foreign policy*. Oxford University Press.

Oğuzlu, T. (2010). Türkiye ve dış politikanın Avrupalılaşması. *Siyaset Bilimi Quarterly*, 125(4), 657-683.

Olsen, J. P. (2002). The many faces of Europeanization. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 40(5), 921-952.

Öniş Z., & Yılmaz, Ş. (2008). Yunan-Türk yakınlaşması: Retorik mi gerçek mi?. *Siyaset Bilimi Quarterly*, 123(1), 123-149.

Özcan, G. (2010). Dış politika yapımında Türkiye ordusunun değişen rolü. *UNISCI*, 23(2), 23-46.

Özer, Y. (2010). Kıbrıs meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkisindeki rolü. İçinde C. Yenigün ve E. Efegil (Eds.), *Türkiye'nin Değeri Dış Politikası* (ss. 557-576), Nobel Yayınevi.

Özer, Y. (2012). AB'nin Türkiye'de demokratikleşme üzerindeki etkisi: Siyasi koşulluluk yoluyla Avrupalılaşma. İçinde Q. Nas ve Y. Özer (Eds.), *Türkiye ve Avrupa Birliği: Avrupalılaşma Süreçleri* (ss. 45-68), Ashgate.

Özsüzer, E. (2024). "Türk-Yunan İlişkilerinde Bahar Dönemi Mi?" <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turk-yunan-iliskilerinde-bahar-donemi-mi/3215415#> Erişim Tarihi: 02.02.2025

Papers on Europeanization 1/2004, <http://www.qub.ac.uk/schools/SchoolofPoliticsInternationalStudiesandPhilosophy/FileStore/EuropeanisationFiles/Filetoupload,38405,en.pdf>

Paris Barış Antlaşması. (1947). http://www.mfa.gr/images/docs/diethneis_symvaseis/1947_italy_treaty.doc

Radaelli, C. M. (2003). The Europeanization of public policy. In K. Featherstone and Claudio M. Radaelli (Eds.), *The Politics of Europeanization* (pp. 27-56), Oxford: Oxford University Press.

Risse, T., M., Cowles, G., & Caporaso, J. (2001). Europeanization and domestic change: Introduction. In T. Risse, M. G. Cowles and J. Caporaso (Eds.), *Transforming Europe* (pp. 1-20), Ithaca and New York: Cornell University Press,

Ronzitti, N. (1989). The Aegean demilitarization, Greek-Turkish relations and mediterranean security. In *The Aegean Issues: Problems and Prospects* (pp. 205-308), Ankara: Foreign Policy Institute.

Rosamond, B. (2000) *Theories of European integration*. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Rumelili, B. (2008). "Transforming the Greek-Turk conflicts: The EU and what we make of It. In T. Diez, S. Stetter and M. Albert (Eds.), *The European Union and Border Conflicts: The Power of Integration and Association* (pp. 94-128), Cambridge: Cambridge University Press,

Schimmelfennig, F. (2015). Europeanization beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*, 10(1), 1-35.

Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (Eds.). (2005). *The Europeanization of central and eastern Europe*. Cornell university press.

Schmitt, M. N. (1996). Aegean Angst: The Greek-Turkish Dispute. *Naval War College Review*, 49(3), 42-72.

Shain, Y. (2007). *Kinship & diasporas in international affairs*. USA: University of Michigan Press.

Soytürk, M. (2023). Avrupa Birliği ortak dış ve güvenlik politikalarının uyumunun önündeki engel olarak ortak karar alma ilkesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 117-132.

Sönmezoğlu, F., & Ayman, G. (2003). Bir politik ekonomi perspektifi. In C. Kollias ve G. G. Şenesen (Eds.), *21. Yüzyılda Yunanistan ve Türkiye: Çatışma veya İşbirliğinde "Çatışmanın Kökleri ve Türk-Yunan İlişkilerinde Değişimin Dinamikleri"* (pp. 37-48). New York: Nova Science Publishers.

Syrgios, M. A. (2001). Greek-Turkish disputes, recourse to the international court of justice and stability in the Aegean. In C. K. Yiallourides and P. J. Tsakonas (Eds.), *Greece and Turkey After the End of the Cold War* (pp. 271-294). New York and Athens: Aristide D. Caratzas.

Terzi, Ö. (2005). Europeanisation of foreign policy and candidate countries: A comparative study of Greek and Turkish cases. *Politique Européenne*, 17(3), 113-136.

Tonra, B. (2018). *The Europeanisation of national foreign policy: Dutch, Danish and Irish foreign policy in the European Union*. Routledge.

Tonra, B., & Christiansen, T. (2004). The study of EU foreign policy: Between international relations and european studies. In B. Tonra and T. Christiansen (Eds.), *Rethinking European Union Foreign Policy* (pp. 1-9), Manchester and New York: Manchester University Press.

Triantaphyllou, D. (2001). Further turmoil ahead?. In D. Keridis and D. Triantaphyllou (Eds.), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization* (56-79), Dulles: Brassey's, Inc.

Tsakaloyannis, P. (1980). The European Community and the Greek-Turkish Dispute. *Journal of Common Market Studies*, 19(1), 35-54.

Tsakonas, P. J. (2010) *The incomplete breakthrough in Greek-Turkish relations*. Hampshire and Palgrave Macmillan.

Tsarouhas, D. (2009). The political economy of Greek-Turkish relations. *Southeast European and Black Sea Studies*, 9(1-2), 39-57.

Tür, Ö., & Aydın Koyuncu, Ç. (2025). Enduring crises and possibilities for cooperation in Turkish-Greek relations: A feminist account. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 27(1), 110-127.

UNCLOS Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982)
http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Van Dyke, M. J. (2005). An analysis of the Aegean disputes under international law. *Ocean Development & International Law*, 36(1), 63-117.

Veremis, P. (2001). The protracted crisis. In D. Keridis and D. Triantaphyllou (Eds.), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization* (pp. 42-55), Dulles: Brassey's, Inc.

Vink, M. P., & Graziano, P. (2008). Challenges of a new research agenda. In M. P. Vink and P. Graziano (Eds.), *Europeanization: New Research Agendas* (pp. 3-20), Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

White, B. (2001) *Understanding European foreign policy*. Palgrave Macmillan.

Yazgan, H. (2012). Bir kavramsal çerçeve olarak "Avrupalılaşıma": Kapsam, gereklilik ve sınırlar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 123-140.

Yıldırım, B., & Şahin, F. (2019). Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye'nin konumu. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2525-2554.